

**VI CONGRÉS CATALÀ
DE SALUT MENTAL
DE LA INFÀNCIA I L'ADOLESCÈNCIA**

Barcelona, 23 i 24 de novembre de 2017

**Trastorns de conducta en la infància i l'adolescència:
Nous temps, noves estratègies.**

DOCUMENT DE SÍNTESI

PRESENTACIÓ.

Els dies 23 i 24 de novembre del 2017 s'ha celebrat a Barcelona, el VI Congrés Català de Salut Mental de la Infància i l'Adolescència, organitzat per la Fundació Congrés Català de Salut Mental, junt amb la participació d'un ampli col·lectiu de professionals que han format part dels Comitès Científic i Organitzador i el suport de diferents entitats i institucions d'arreu del país.

En aquesta edició s'ha presentat la problemàtica dels trastorns de conducta en la infància i l'adolescència, nous reptes, noves estratègies des d'una perspectiva multidisciplinària i intersectorial, i s'ha comptat amb una àmplia participació als espais de debat entre els propis participants i el públic assistent.

CONTINGUTS DEL PROGRAMA.

Conferència inaugural:

"Adolescències, crisi de la presència i pèrdua de la reciprocitat: una perspectiva antropològica". A càrrec d'**Àngel Martínez**. Doctor en Antropologia i professor Titular de la Universitat Rovira i Virgili.

El ponent ens ha descrit, en relació al títol de la conferència, d'adolescències en plural, perquè la vivència d'aquest període és diferent (generacionalment, per classes socials, per gèneres, per determinants polítics i socials...); i ens ha introduït el concepte de *crisi de presència* (Ernesto Di Martino) que es relaciona amb la pèrdua del lligam social i amb la desvinculació; i la pèrdua de reciprocitat fa pensar en la pèrdua d'allò comú.

En salut mental sovint es confonen els símptomes -relats subjectius individuals del patiment que constitueixen la narrativa del pacient- amb els signes, i s'utilitza la molècula, el psicofàrmac, per pal·liar un patiment mental moltes vegades inherent a la vida.

Els models de medicina basada en l'evidència científica són reduccionistes en tant que modelen i limiten la interacció del clínic amb el pacient. En clínica és més sensat preguntar-se "quin sentit té això?" (quina elaboració dins d'una narrativa) que no pas "quina causa té això?" una causa que, sovint, roman desconeguda.

Cal distingir entre comunitat (grup de persones que viuen en context de petita escala i que interactuen entre sí, sota la lògica de la reciprocitat) i societat (estructura més complexa on impera la relació consumidor-mercadaria). En la reciprocitat el subjecte s'orienta cap a l'altre (subjecte centrífug) mentre que en la societat postindustrial el subjecte es pensa món (subjecte centrípet). El subjecte centrípet es pensa marca, és empresari de sí mateix, i viu empresonat en la lògica de les marques. Es perd la idea del subjecte no només com a essència, sinó també en el seu vessant vincular. Rescatar el subjecte-vincle és treballar amb la lògica de la reciprocitat, és lluitar contra la pèrdua dels vincles i la desafiliació.

Citant a Byung Chul Han, "els trastorns de conducta, el THDA... són afliccions de la societat del rendiment i la sobreestimulació".

Com a punt final, ha comentat l'estudi portat a terme en quant a la relació entre els estats d'ànim dels adolescents catalans i els determinants socials (Informe CIIMU). Segons aquest estudi, hi ha dues tipologies d'adolescents: els tristos, sols, avorrits (desafiliats); i els nerviosos, hiperexigits, autoexplotats (superats). Es troba una major prevalença de nois/es tristos, sols i avorrits entre els que tenen almenys un progenitor immigrant i entre els que pertanyen a les classes socials més desfavorides. Les conclusions d'aquest informe s'han plasmat a "Orientaciones para las buenas prácticas en la atención de jóvenes y adolescentes", accessible online.

Per concloure: **més vincle i menys certeses.**

Les idees més rellevants del torn obert de paraula han estat:

- que cal rescatar la dimensió d'humanitat que ha quedat afectada pel neoliberalisme,
- que s'han de posar límits però tot creant models alternatius de caire cooperatiu,
- que els serveis que han d'atendre els infants i joves sovint estan dissenyats perquè els infants i joves els evitin,
- que cal considerar la veu dels adolescents, considerar-los cocreadors
- que els adolescents tristos, sols i avorrits guarden un sentiment de revenja i ressentiment vers una societat que no els deixa lloc,
- que els joves empren les xarxes socials per a ser visibilitzats, per captar l'atenció -de vegades utilitzant el propi cos com a marca-. I que aquestes formes *d'embodiment* relacionades amb l'hedonisme (existir a qualsevol preu, "exhibir-me") constitueixen un replegament cap a la pròpia corporalitat com a afirmació/construcció de la identitat durant l'adolescència,
- que existeix una exacerbació malaltissa de l'individualisme en termes socials que entra en un bucle solipsista quan la reciprocitat cau,
- i que estem vivint en una societat adolescent, en termes d'evolució històrica, i en la línia d'això sovint sobreexigim als nens i joves amb responsabilitats que ni els propis adults som capaços d'afrontar.

Taula 1: **"Els trastorns de la conducta en la infància i adolescència: la seva lectura i complexitat des de diferents àmbits"**

"Alumnes amb dificultats en la regulació del comportament a la infància i adolescència: la seva incidència en l'entorn educatiu i en l'activitat dels docents. Evidències i reptes"

Manel Gener, psicopedagog. Ex-membre de l'equip d'assessorament psicopedagògic de Granollers. Docent de l'Escola de Teràpia Familiar de l'Hospital de Sant Pau.

"Los trastornos de la conducta de niños y adolescentes: un presunto diagnóstico que debe ser investigado"

Alberto Lasa, psiquiatra i psicoanalista. Ex-cap del Centre de Salut Mental de Nens i Adolescents del Servei Basc de Salut Osakidetza. Ex-president de SEPYPNA.

"Infanteses i adolescències líquides"

Enrico Mora, professor del Departament de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona

"Trastorns de conducta al DSM: neixen o se'ns fan?"

Joaquim Puntí, psicòleg clínic. Servei de salut mental infantil i juvenil de la Corporació Sanitària Parc Taulí, professor associat del Departament de Psicologia Clínica i de la Salut de la UAB.

Moderadora: **Letícia Escario**

Discussidora: **Carme Grifoll**

La primera taula ha dibuixat una visió plural, integral i oberta, en relació al fenomen dels trastorns de conducta, i ha aplegat ponents de diverses disciplines i models teòrics, amb l'objectiu de conversar entre ells i d'establir marcs de col·laboració multidisciplinaris i lluny de respostes reduccionistes.

Des de l'entorn escolar s'ha considerat com sovint és a l'escola on es detecta el patiment que viuen aquests alumnes. En aquesta ocasió s'ha volgut posar l'accent en la resposta emocional dels docents i s'ha descrit com davant d'aquestes situacions, les vivències freqüentment tendeixen a ser de confusió i de bloqueig que, a la vegada, porten a respostes també confoses i precipitades. És per això que es considera que els espais de reflexió i la cura del docent són fonamentals. Aquesta proposta implica canviar objectius i també canvis a nivell estructural en l'entorn escolar. És necessari un acompanyament al mestre, temps per entendre les situacions de conflicte i per pensar. L'escola està pensada en el seu funcionament per donar resposta a tot, i en tant que és un impossible cal introduir-hi canvis.

Des de la clínica, i en concret en relació al diagnòstic, s'ha posat sobre la taula com sota el terme "els trastorns de conducta" hi ha funcionaments psicopatològics molt diversos, i situacions familiars i socials també molt diverses. En aquest sentit, es presenti com es presenti el problema de conducta requerirà una anàlisi psicopatològica individual, i també del seu

entorn. S'ha presentat una mirada crítica cap als models de classificació DSM (en diagnòstics com a Trastorns de conducta, TDAH, Trastorn negativista desafiament, etc...) així com a certes actituds presumptuoses d'algunes psiquiatries. Es recalca com el dubte no estaria tant en l'existència dels problemes/alteracions de conducta, com en la idea de "trastorn de conducta" com a diagnòstic que existeix però que no és homogeni. La idea en un diagnòstic és que cal afegir a la descripció del quadre psicopatològic l'anàlisi psicològic i social i és important tenir en compte les lectures que es fan darrera del diagnòstic ja que sols aquestes determinaran la indicació terapèutica.

D'altra banda, també s'ha qüestionat la naturalesa del trastorn de la conducta com a trastorn mental, col·locant-lo al mateix nivell que altres entitats psicopatològiques com el trastorn psicòtic. Alhora, també s'ha qüestionat la psiquiatriització d'altres factors (educatius, socials, familiars...) i s'ha plantejat la pregunta sobre si estem oferint la resposta que requereixen aquestes situacions. En resum, s'està d'acord en què patiment, malestar, i el desplegament relacional de la problemàtica en la família, escola, justícia, requereixen de la cura i l'atenció dels professionals, i és un compromís per a tots els implicats.

La mirada sociològica ens ha mostrat com les societats contemporànies occidentals estan caracteritzades per l'afebliment dels seus vincles (vincles líquids), i com aquest vincles penetren en les criatures modelant el seu desenvolupament. Ha descrit també com és propi de la nostra societat "el culte a l'individu" (com la persona projecta una sèrie d'ideals [mandats] i des d'aquí, sorgueixen expectatives i patiments). Ens ha transmès la preocupació de la tendència a la definició dels problemes des d'un punt de vista individual, quan la realitat ens mostra que vivim en una societat fracturada i en conflicte. Finalment ens ha recordat com "infància" i "adolescència" es defineixen en funció de la vida adulta i a més, són definides pels adults. Ha apelat a ser conscients de l'exercici de poder (de l'adult sobre el nen) i ha advertit de no acabar diagnosticant allò que ens molesta o que se'ns escapa. Com a solució, ha apuntat a analitzar els models d'adulthood que regeixen la nostra societat.

Taula 2: "**Intervencions des de la clínica**"

"Algunes problemàtiques i reflexions clíniques sobre els trastorns de conducta"

Roser Casalprim, psicòloga clínica. Coordinadora del CSMIJ de la Fundació Nou Barris.

"Adolescència i Trastorn de Conducta: una experiència relacional-terapèutica en el marc d'un Hospital de Dia"

Glòria Trafach, psicòloga clínica. Coordinadora de l'Hospital de dia d'Adolescents de Girona (IAS-Girona).

"Hospitalización de Trastornos de conducta: evaluación de la demanda social en el ingreso"

Bernardo Sánchez, psiquiatra. Coordinador d'hospitalització i urgències del Servei de Psiquiatria. Hospital Sant Joan de Déu.

Moderador: **Daniel Cruz**

Discutidor: **Jaume Claret**

S'ha plantejat a la taula com passar de les conductes disruptives al reconeixement de les vulnerabilitats i la possibilitat de rebre ajuda. És precisament aquesta vulnerabilitat la que ens fan sentir quan ens desafien amb les seves conductes.

Des del CSMIJ es comenta l'augment d'aquests trastorns i les dificultats de contenció tant del pacient com de la família o dels professionals. S'ha assenyalat l'heterogeneïtat dels casos i la conveniència de tenir classificacions diagnòstiques que recullin els diferents tipus de funcionaments i de factors ambientals que intervenen. Una qüestió fonamental és com introduir un temps de comprensió davant la urgència de les manifestacions conductuals. L'assistència ha d'incloure el treball amb les famílies i el treball en xarxa.

Des de l'HD s'ha assenyalat la importància de conèixer els processos psíquics de l'etapa adolescent i el funcionament mental del pacient per poder entendre les seves dificultats. A l'HD el tractament es basa en la convivència, en com l'adolescent desplega en la relació amb els altres els seus conflictes i potencialitats. Aquest tracte amb l'adolescent ens permet acostar-nos-hi, des d'un treball interdisciplinari que esdevé imprescindible. La fragilitat d'aquests adolescents fa que sigui fonamental tant el treball de vinculació com la continuïtat assistencial.

Des de l'àmbit hospitalari s'ha constatat l'augment dels casos atesos tant a urgències com a hospitalització, amb dades similars a les d'altres unitats. Es reflexiona sobre les dificultats de contenció de famílies i professionals, sobre la importància d'evitar que els ingressos siguin iatrogènics i afavorir diferents nivells de contenció previs a l'ingrés, sobre l'augment de conductes autolítiques i sobre la conveniència de fer valoracions socio-familiars prèvies a l'ingrés. S'han explicat els diferents models d'hospitalització existents a l'actualitat per fer front a aquestes situacions.

A la discussió s'ha assenyalat la importància del temps per pensar, del diagnòstic dimensional, de la visió diacrònica i interdisciplinari, i de la comprensió dels diferents aspectes que intervenen en cada cas. Ens enfrontem a com establir la vinculació, com contenir la crisi però també com ajudar a la seva resolució un cop passada la fase aguda, i per tant, al repte del treball comunitari que això suposa.

Taula 3: "Recursos i dispositius"

"Treball en xarxa: Aula integral de suport situada a l'escola Educació Especial Esperança de Lleida"

Vanessa Pera, psiquiatra. Coordinadora del CSMIJ SJD Lleida, investigadora de l'Institut de Recerca Biomèdica de Lleida.

"Pragmàtiques que tenen cura de la subjectivitat i les diferències"

Eugènio Diaz, psicoanalista. Director tècnic i de recerca i desenvolupament de la Fundació Cassià Just. Membre de la ELP.

"Articulació del treball clínic amb el treball sociopedagògic"

Josep Moya, psiquiatra i psicoanalista. Coordinador de l'equip clínic del Centre Alba.

Moderadora: **Carme Tello**

Discussidor: **Francesc Vilà**

La tercera taula "Recursos i dispositius" ha presentat tres experiències portades a terme a Lleida, Cornellà i Barcelona i han fet paleses les dificultats d'escolarització a l'aula ordinària que presenten alguns infants i adolescents quan apareixen trastorns mentals greus, malgrat els recursos que el Departament d'Ensenyament posa a l'abast amb l'intent d'una escola inclusiva i d'atenció a la diversitat.

Les experiències presentades es relacionen amb perfils d'alumnes amb un diagnòstic de psicosi, autisme o trastorn dissociat i la complicació de seguir una escolaritat a l'aula ordinària. Aquesta qüestió, bàsicament, es troba quan l'infant o adolescent no pot mantenir el vincle i les dificultats d'aprenentatge són importants.

L'Escola d'Educació Especial Esperança de Lleida i la Unitat Medico-Educativa del Centre l'Alba, de Barcelona han coincidit en la necessitat de donar una atenció integral a aquests infants i adolescents amb la implementació dins del mateix centre de les dues línies d'atenció, la clínica i la sociopedagògica, essent molt important la coordinació i col·laboració entre elles. El Programa de Trastorn Mental Greu Experimental a l'Escola de Segona Oportunitat d'El Llindar a Cornellà dona suport als mestres i talleristes, promou la construcció de casos i acompanya als alumnes i les seves famílies davant el repte de la vida adulta i la feina.

Les tres experiències han posat l'èmfasi en tenir cura i pensar en l'atenció més adequada a les característiques especials quan hi són.

D'altra banda, les tres ponències han considerat de vital importància el suport a les famílies i tutors, així com l'espai per poder pensar junts i l'abordatge des de la proximitat i la comunitat amb un treball en xarxa amb els dispositius del territori.

Taula 4: "La complexitat en els trastorns de conducta del nen i de l'adolescent. Avenços en la investigació"

"La complexitat del procés diagnòstic en el TDAH i les seves repercussions"

Maite Miró, psiquiatra. Psicoanalista. Professora de la UB. CSMIJ de Gràcia (FETB).

Eulàlia Arias, doctora en psicologia. Psicòloga Clínica. Professora de la FPCEE Blanquerna (URL).

"Recerca col·laborativa europea: la síndrome de Tourette"

Astrid Morer, psiquiatra. Hospital Clínic de Barcelona.

"Ambient primerenc, factors de risc i trastorns de conducta en la infància i adolescència"

Laia Marquès, psicòloga i investigadora Predoctoral - FI - AGAUR.

Moderador: **Fernando Lacasa**

Discussidora: **Montse Dolz**

La taula sobre "La complexitat en els trastorns de conducta del nen i de l'adolescent. Avenços en la investigació" ens ha presentat tres experiències portades a terme: Un estudi sobre el procés diagnòstic del TDAH realitzat en diversos CSMIJs de Catalunya i amb professionals de diverses orientacions teòriques, tractant-se d'un estudi qualitatiu efectuat a través de grups focals, d'escolta dels professionals i posteriorment l'anàlisi de les seves aportacions. També s'ha presentat la recerca col·laborativa europea sobre la Síndrome de Tourette que és considerat com un trastorn neuropsiquiàtric amb una important comorbiditat amb TDAH i els trastorns de conducta i que mostra una història familiar en situació d'agressivitat o violència, fent evident la dificultat del seu tractament i la complexitat dels estudis que es realitzen per arribar a entendre millor la seva patologia i les expressions del trastorn. L'última investigació fa referència a l'impacte que tenen les experiències adverses en els primers anys de vida en relació a factors de risc i els trastorns de conducta en la infància i l'adolescència, estimant que fins un 30% de la patologia mental de l'edat adulta està relacionada amb el maltractament durant la infància; a més, hi ha més hospitalitzacions, més comorbiditat i pitjor resposta als tractaments farmacològics i psicoterapèutics.

Investigar la psicopatologia i la biologia en la infància és encara controvertit a l'hora d'establir associacions causals específiques entre la vivència del nen i la seva psicopatologia. Hi ha factors de confusió com la variació genètica individual, el gènere i l'edat.

Aquesta taula ha fet palesa la complexitat i les dificultats de la investigació, diferents mirades i la necessitat d'atansar-se cap a una veritable col·laboració. Ens ha ajudat a entendre els trastorns com a símptomes i no com a malalties, mostrant el repte de com descrivim el que veiem.

Debat de cloenda: **"Els atemptats d'Agost 2017: preguntes, propostes i incerteses"**

"Impacte psicològic i social dels atemptats de Barcelona i Cambrils als centres educatius de Ciutat Vella"

Juan Carlos Barroso, tècnic de l'Àrea d'Orientació i Educació Inclusiva i coordinador del grup d'emergència psicosocials dels EAPd de Barcelona i **Caridad Villar**, treballadora social de l'EAP de Ciutat Vella.

"Del bressol al cor. 17 punts per ajudar els adolescents a capgirar emocions difícil"

Montserrat Jiménez, professora de secundària a Ripoll i **Eva Bach**, pedagoga i escriptora.

Moderadora: **Àngels Vives**

La proposta d'aquest espai ha estat la de guardar memòria i reflexionar sobre uns fets succeïts al voltant del 17 d'agost de 2017 (16, 17 i 18) per tal que no quedin sepultats per la multitud d'esdeveniments polítics i socials posteriors al fets.

Han estat convidades persones en contacte amb l'àmbit educatiu. Quatre professionals en contacte directe amb els nois i nens, tant de la Zona 0 (Ciutat Vella) com d'un institut de secundària de Ripoll, on varis dels autors dels atemptats hi havia estudiat.

En la primera intervenció es fa una descripció de les recomanacions fetes als docents per tal de parlar amb els nens dels fets el primer dia d'escola, i també respecte de la detecció de possibles casos d'estrès posttraumàtic. La qüestió que s'ha plantejat és que s'han detectat només tres casos de malestar amb possible relació amb l'atemptat. Per què s'han detectat només tres casos? No ha estat ben plantejada la detecció?

La segona intervenció ha descrit un treball de relació amb les escoles, entitats, consell islàmic, veïns i veïnes. També ha descrit la rebuda als nens el primer dia de classe. No es va detectar angoixa i els nens varen expressar que n'havien parlat del tema a casa seva. També s'ha fet referència al projecte Escolta'm, per a la creació d'un espai estructurat, de confiança, en que es promou una cultura per la pau i el diàleg, potenciador d'estima i resiliència i on es mitiguen els impactes. No han detectat cap cas d'estrès posttraumàtic ni de xenofòbia a la seva escola.

Les dues intervencions posteriors corresponen a un sol projecte "17 per capgirar el 17". En primer lloc ens han parlat de l'Observatori de la Comunitat Educativa, des d'on detecten un buit comunicatiu. No parlem el mateix idioma amb els nois a les aules. Varen fer un treball de camp a Ripoll, amb vint joves de 12 a 20 anys, marroquins i catalans vinculats directament amb els autors dels fets, algun d'ells fins i tot amics. Aquesta experiència en grup, ha promogut pensament, sentit crític, capacitat d'identificar les emocions sentides i ajudar-los a transitar per les emocions difícils.

En les intervencions s'apunta com ens concerneix als professionals de SM comprendre millor els funcionaments perversos, l'odi i la violència.

QUÈ ENS HA APORTAT EL CONGRÉS?

- Aquest congrés ha permès donar veu a diferents models teòrics i disciplines en un marc de respecte i esperit col·laboratiu.
- Ha estat una experiència emocional intensa el fet de poder compartir amb gairebé cinc-cents col·legues el batec del pensament plural, multidisciplinari i singular de cada ponent, omplint les dues sales (Auditori i Àgora).
- S'ha fet evident la necessitat de compartir les dificultats i les propostes entorn al treball amb els nens, els adolescents, les famílies, les escoles, els professionals d'atenció primària e i de serveis socials.
- Ha suposat un espai de reflexió intens i plural que ha fet palesa la importància d'abordar els problemes de conducta de manera diversa i compromesa, més enllà de l'etiquetatge diagnòstic, per part dels professionals que tenim una responsabilitat ètica sobre la generació actual i envers les generacions futures.
- De forma especial, també s'ha fet palès que davant situacions tan greus que passen a la nostra societat com van ser els atemptats de l'agost-2017, professionalment ens hem sentit interpel·lats i ens sensibilitza molt més enllà del que passa al despatx o al servei.
- L'experiència del treball compartit entre els membres dels Comitè Organitzador i Científic amb la Fundació Congrés Català de Salut Mental, ens obre noves oportunitats de treball per la creació d'espais de pensament, debat i participació, que ens permetin de dotar-nos de millors instruments per la nostra tasca.